

تأثیر سخت گیری در آموزش کودکان پیش دبستانی

سعیده السادات امینی نسب¹

چکیده

این تحقیق به منظور آشنایی مخاطب با تأثیرات سخت گیری در آموزش پیش دبستانی، به مرحله نگارش درآمده است.

دوران پیش دبستانی یکی از حساس ترین مراحل رشد جسمی، ذهنی و اجتماعی کودک است. آزادی و تجربه محوری در این دوران نقش مهمی در شکل گیری اعتماد به نفس، مهارت های اجتماعی و علاقه به یادگیری دارد. سخت گیری آموزشی، شامل محدود کردن آزادی کودک، فشار بیش از حد برای یادگیری و توقعات غیرواقعی، می تواند آثار منفی متعددی داشته باشد. این تحقیق به بررسی تأثیر سخت گیری آموزشی بر کودکان پیش دبستانی و پیامدهای آن از جمله: مدرسه هراسی، تزلزل و ضعف نفس در کودک، کاهش پیشرفت تحصیلی، کاهش تفریحات سالم، بروز رفتارهای قلدری و اضطراب تحصیلی می پردازد. نتایج نشان می دهد که فشار بیش از حد و سخت گیری آموزشی می تواند سلامت روانی و رشد اجتماعی کودکان را تهدید کند و پیشنهاد می شود برنامه های آموزشی با رویکرد بازی محور و تجربه محور طراحی شوند.

کلیدواژه

سخت گیری آموزشی، کودکان پیش دبستانی، تأثیر سخت گیری در آموزش

¹ - طلبه سطح دو مدرسه علمیه حضرت زینب علیها السلام یزد s.aminasab@gmail.com

مقدمه

از آنجائیکه آموزش انسان از زمان کودکی شروع می شود؛ دوران پیش دبستانی بهترین دوران فراگیری راه صحیح زندگی است و رهبری صحیح آن دست والدین و عوامل کودکستان است. هم چنین در دین مبین اسلام یکی از مراحل تربیتی انسان از نوزادی تا ۷ سالگی است. در این سن کودک آزاد گذارده می شود تا به بازی بپردازد و با تجربه های خودش در اطراف آموزش های اساسی را ببیند و فرا بگیرد. دوران پیش دبستانی، مرحله ای حیاتی در شکل گیری شخصیت، مهارت ها و توانایی های شناختی و اجتماعی کودکان محسوب می شود. این دوره، بنیاد یادگیری در سال های آتی را بنا می نهد و نحوه تعامل کودک با محیط اطراف، همسالان و مفاهیم آموزشی را تعیین می کند. در این میان رویکرد های آموزشی مورد استفاده توسط والدین و مربیان، نقش اساسی در این فرایند ایفا می کنند. یکی از رویکرد های مورد بحث و گاهی بحث برانگیز، (سخت گیری آموزشی) است. این رویکرد که اغلب با انتظارات بالا، تاکید بر نظم و انضباط و مقاومت در برابر انعطاف پذیری همراه است، پیامد های چند وجهی بر رشد و بالندگی کودکان پیش دبستانی دارد. از جمله پیامد های سخت گیری در آموزش دوران پیش دبستانی شامل: دلزدگی و مدرسه هراسی، تزلزل و ضعف نفس در کودک، عدم موفقیت در تحصیل و کاهش تفریحات سالم، قلدری در مدرسه و اضطراب تحصیلی می شود.

با توجه به آنچه که در سطح جامعه و مراکز آموزشی، به ویژه در پیش دبستانی ها، در رفتار و عملکرد دانش آموزان مشاهده می شود، انجام این تحقیق از اهمیت ویژه ای برخوردار است. مشاهده کودکانی که با وجود استعداد و هوش، از یادگیری گریزانند، یا کودکانی که اضطراب شدید قبل از رفتن به مدرسه را تجربه می کنند، گویای لزوم بازنگری در رویکردهای آموزشی رایج در دوران حساس پیش دبستانی است. بررسی دقیق تأثیر سخت گیری های آموزشی در این مقطع حساس، می تواند به شناسایی ریشه های مشکلات رفتاری و تحصیلی کودکان کمک کند و راهکارهایی عملی برای پیشگیری و درمان این مسائل ارائه دهد. درک عمیق تر 5 طین موضوع، می تواند به بهبود کیفیت آموزش و تربیت کودکان در این دوران طلایی منجر شود و از بروز مشکلاتی مانند فرار از مدرسه، افت تحصیلی، و مشکلات روانی در بلندمدت جلوگیری کند. این تحقیق با هدف افزایش آگاهی عمومی و متخصصین، گامی در جهت ارتقای سلامت روان و موفقیت تحصیلی کودکان برمی دارد.

نتایج حاصل از این تحقیق، می تواند به آگاهی بخشی به خانواده ها، ارتقای سطح دانش و مهارت مربیان پیش دبستانی و مسئولین آموزشی کمک شایانی کند. امروزه شاهد pressures (فشارها) رو به افزایشی بر کودکان از سوی والدین و جامعه هستیم که خواهان آمادگی هرچه بیشتر فرزندان شان برای ورود به نظام

آموزشی رسمی هستند. این فشارها گاهی اوقات به صورت ناخواسته منجر به سخت‌گیری‌های آموزشی می‌شود که اثرات مخربی دارد. با توجه به تحقیقات سابق و نیاز مبرم به تغییر نگرش‌ها و شیوه‌های آموزشی، انجام این تحقیق ضروری به نظر می‌رسد تا بتوانیم با ارائه مستندات علمی، گامی مؤثر در جهت تربیت نسلی شاداب‌تر، خلاق‌تر و با اعتماد به نفس بالاتر برداریم. بسیاری از رفتارهای مشکل‌ساز در سنین بالاتر، ریشه در تجربیات دوران کودکی دارند و اصلاح این تجربیات از طریق ارتقای دانش والدین و مربیان، امری حیاتی است.

در راستای بررسی موضوع سخت‌گیری آموزشی در دوران پیش‌دبستانی و ارتباط آن با پیامدهای منفی، تحقیقات متعددی در حوزه‌های مرتبط انجام شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها با ذکر تفاوت‌های موجود با تحقیق حاضر اشاره می‌شود:

1- در مقاله بررسی علل و پیامدهای اضطراب تحصیلی در دانش‌آموزان ابتدایی از سپیده قربان‌زاده، سعیده قربان‌زاده، زهرا سلیمانی، سکینه داستار و پریسا عزیزپور فتاحی که در سال 1404 در فصلنامه تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش دوره 5 شماره 40 منتشر شد به عوامل متعدد در شکل‌گیری اضطراب تحصیلی در دوره ابتدایی می‌پردازد، عواملی چون فشار والدین، انتظارات اجتماعی، و سبک‌های تدریس. اما در تحقیق حاضر، تمرکز اصلی بر تأثیرات مستقیم سخت‌گیری در آموزش مقطع پیش‌دبستانی بر بروز اضطراب تحصیلی و دیگر پیامدها است. به عبارتی، این تحقیق به صورت خاص به این نکته می‌پردازد که چگونه فشارهای آموزشی در سنین بسیار پایین‌تر، خود می‌تواند منشأ اصلی اضطراب در مراحل بعدی تحصیلی باشد، در حالی که مقاله مورد اشاره، اضطراب را یک پدیده چندوجهی در دوره ابتدایی بررسی می‌کند.

2- مقاله با عنوان بررسی تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر رشد مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول دوره ابتدایی توسط خلیل غفاری، مریم سرلک، حسین داوودی در سال 1397 منتشر شده که در این تحقیق به بررسی تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر رشد مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول پرداخته است. نتایج این تحقیق احتمالاً نشان‌دهنده اثرات مثبت آموزش‌های مناسب در این دوره است. در مقابل، مقاله حاضر به بررسی تأثیر سخت‌گیری آموزشی در مقطع پیش‌دبستانی بر عدم پیشرفت تحصیلی و سایر مشکلات مرتبط می‌پردازد. بنابراین، تمرکز این تحقیق بر جنبه منفی یک رویکرد خاص آموزشی در پیش‌دبستانی است، در حالی که مقاله مورد اشاره، به طور کلی به مزایای آموزش در این دوره پرداخته است.

3- کتاب راهنمای عملی مقابله با دشواری‌های رفتاری کودکان و نوجوانان: اضطراب، پرخاشگری، کم‌رویی، دروغ‌گویی، لکنت زبان، دزدی، وسواس، لجبازی و ضعف اعتماد به نفس توسط مسلم رادمنش و الهه ظاهری در سال 1391 منتشر شده است. در این کتاب نویسنده ضعف اعتماد به نفس را جزئی از دشواری‌های رفتاری کودکان و نوجوانان می‌داند و به صورت عملی به راهنمایی فرد می‌پردازد. این منبع، رویکردی کاربردی برای حل مشکلات دارد. اما در تحقیق حاضر، به تأثیر مستقیم سخت‌گیری آموزشی در مقطع پیش‌دبستانی بر ضعف اعتماد به نفس کودک پرداخته می‌شود. این مقاله سعی دارد تا به ریشه‌یابی این ضعف اعتماد به نفس در یک عامل مشخص (سخت‌گیری آموزشی) بپردازد، نه صرفاً ارائه راهکارهای مقابله با خود ضعف.

4- پایان نامه بررسی تأثیر استرس و اضطراب در یادگیری و افت تحصیلی دانش‌آموزان دوره ابتدایی دختر شهرستان اندیمشک که توسط احمد چنانی و فاطمه میرزاوند در سال 1400 منتشر شده است، استرس را یکی از عوامل آسیب‌های روانی و اجتماعی بیان می‌کند و به طور کلی به تأثیر آن بر یادگیری می‌پردازد. اما در تحقیق حاضر، به تأثیر مشخص سخت‌گیری آموزشی بر اضطراب تحصیلی تمرکز شده است. این مقاله به دنبال اثبات یک رابطه علت و معلولی بین سبک آموزشی خاص در پیش‌دبستانی و اضطراب تحصیلی است، در حالی که پایان‌نامه مورد اشاره، استرس را به عنوان یک عامل کلی در دوره ابتدایی بررسی می‌کند.

5- پایان نامه تأثیر آموزش پیش‌دبستانی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی که توسط احمد چنانی و سارا براجعه در سال 1399 منتشر شده است، آموزش پیش از دبستان را یکی از عوامل مؤثر در موفقیت تحصیلی دانش‌آموز در مقطع ابتدایی بیان می‌کند. این تحقیق به جنبه‌های مثبت و آمادگی‌بخش آموزش پیش‌دبستانی پرداخته است. در حالی که در تحقیق حاضر، تأثیر سخت‌گیری آموزش در مقطع پیش از دبستان را یکی از عوامل عدم پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز مورد بررسی قرار می‌دهد. بنابراین، جهت‌گیری این تحقیق مخالف با تحقیق حاضر است و به بررسی جنبه منفی و مخرب یک شیوه آموزشی خاص می‌پردازد.

تأثیر سخت‌گیری در آموزش کودکان پیش‌دبستانی

سخت‌گیری آموزشی در دوران پیش‌دبستانی، اگرچه ممکن است با نیت خیر و با هدف آماده‌سازی کودکان برای ورود به مدرسه و کسب موفقیت‌های تحصیلی انجام شود، اما اغلب پیامدهای ناخواسته‌ای دارد که می‌تواند به جای کمک، مانع بزرگی بر سر راه رشد طبیعی و سالم کودک باشد. همانطور که پیشتر اشاره شد، در سنین زیر هفت سال، بازی و تجربه آزادانه، بهترین بستر برای یادگیری است. بازی نه تنها ابزاری

برای سرگرمی است، بلکه دریچه‌ای به سوی کشف دنیا، درک روابط علت و معلولی، و شکل‌گیری مهارت‌های شناختی و اجتماعی است. وقتی این بستر با فشارها و انتظارات بیش از حد جایگزین می‌شود، کودک با چالش‌های جدی مواجه خواهد شد که می‌تواند اثرات بلندمدتی بر شخصیت و آینده تحصیلی او داشته باشد.

1. دزدگی و مدرسه هراسی:

یکی از بارزترین و نگران‌کننده‌ترین پیامدهای سخت‌گیری آموزشی، ایجاد دزدگی از محیط آموزشی و در نهایت، مدرسه هراسی است. کودکی که در دوران پیش‌دبستانی به جای شور و هیجان یادگیری از طریق بازی، با تکالیف زیاد، محیط خشک، و انتظارات فراتر از سنش مواجه می‌شود، به مرور زمان حس مثبتی نسبت به مدرسه پیدا نخواهد کرد. این دزدگی می‌تواند به ترس و اضطراب از مدرسه تبدیل شود، به طوری که کودک هر روز صبح با گریه و مقاومت از رفتن به مدرسه خودداری کند. این حس منفی، می‌تواند تا سال‌های ابتدایی مدرسه نیز ادامه یابد و بر عملکرد تحصیلی و اجتماعی کودک تأثیر بگذارد. تصور کنید کودکی که قرار است با دنیای شگفت‌انگیز علم و دانش آشنا شود، به جای آن با فشارهای روانی ناشی از اجبار به انجام کارهایی که برایش معنایی ندارد یا بسیار سخت است، مواجه شود. این تجربه می‌تواند لذت یادگیری را از او بگیرد و ترس از شکست را در او نهادینه کند.

سخت‌گیری افراطی معلم می‌تواند با ایجاد اضطراب و ترس در کودک، منجر به "مدرسه هراسی" شود. این ترس، که اغلب ناشی از نگرانی از تنبیه یا قضاوت منفی است، باعث می‌شود کودک از رفتن به مدرسه امتناع کند یا در محیط مدرسه احساس ناامنی کند. اگر مادر سلامت روانی خوبی نداشته باشد یا کودک ADHD داشته باشد، ممکن است در ایجاد محیطی حمایتی برای کودک دچار مشکل شوند. این موضوع می‌تواند به اضطراب کودک از مدرسه و در نتیجه "مدرسه هراسی" دامن بزند. همچنین، عزت نفس پایین کودک که در این مقاله به آن اشاره شده، می‌تواند ترس از قضاوت در مدرسه را تشدید کند. (لیلا بخشی سورشجانی 1399)

مثال: "علاوه بر تأثیرات مستقیم سبک آموزشی معلم، عواملی در خانواده نیز می‌توانند بر 'مدرسه هراسی' دانش‌آموز تأثیرگذار باشند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که سلامت عمومی مادر و وجود اختلالاتی مانند ADHD در کودک، همراه با 'عزت نفس' پایین، می‌تواند 'عملکرد تحصیلی' را تحت تأثیر قرار دهد (بخشی سورشجانی، ۱۳۹۹). این عوامل خانوادگی و فردی می‌توانند اضطراب کودک را از محیط مدرسه افزایش داده و به مدرسه هراسی دامن بزنند، چرا که کودک در مواجهه با چالش‌های تحصیلی، حمایت کافی را دریافت نمی‌کند یا احساس کفایت لازم را ندارد.

مدرسه‌هراسی در کودکانی که تحت فشار و سخت‌گیری آموزشی قرار دارند، شایع است. این کودکان ممکن است نسبت به حضور در محیط مدرسه مقاومت نشان دهند یا از شرکت در فعالیت‌های گروهی خودداری کنند. مطالعات سپیده قربان‌زاده و همکاران (۱۴۰۴) نشان داده است که اضطراب تحصیلی و فشار آموزشی رابطه مستقیم دارد و می‌تواند باعث مدرسه‌هراسی شود.

بدیهی است که پیشرفت تحصیلی تحت تأثیر عوامل گوناگون است (از قدرت هوش و سلامت جسمانی گرفته تا عدم وجود اختلالات حواس و اختلالات اضطرابی و افسردگی و انگیزش و فرصت و موقعیت جهت فراگیری (جلیلی 1381) اضطراب تحصیلی نیز علل گوناگونی دارد.

برای نمونه ایندربیزن و همکاران (1995) علت اضطراب تحصیلی دانش‌آموزان را مسائل مربوط به ناکامی و شکست، رقابت با همکلاسیها، روابط اجتماعی با هموعان، معلمان و والدین، وضعیت درسی و نگرانی نسبت به آینده ذکر کرده‌اند (به نقل از جعفری و جنتی، 1381)

باوجود این، بررسی و مطالعه ارتباط بین نوع اقتدار معلم از سویی و میزان اضطراب و افسردگی تحصیلی دانش‌آموزان و در نهایت پیشرفت تحصیلی آنها از سوی دیگر در نوع خود بدیع و حائز اهمیت خواهد بود. بررسی اضطراب تحصیلی صرفاً از جهت تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی دارای اهمیت نیست. وجود اضطراب تحصیلی پیامدهای گوناگونی نظیر اختلال در عملکرد تحصیلی، وقفه در یادگیری، تضعیف تواناییهای ذهنی و عدم شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان را میتواند در پی داشته باشد. بنا به برخی یافتههای پژوهشی اضطراب تحصیلی نه تنها دستیابی به اهداف پیشرفت تحصیلی را ناممکن میسازد، بلکه رشد روانی دانش‌آموزان را نیز مختل می‌کند (دادجو، 3123؛ جعفری و جنتی 1381)

راهکارها:

به نگارنده جهت اصلاح آسیب‌های ناشی از سخت‌گیری آموزشی معلم، راهکارهایی به نظر می‌رسد که در زیر بیان می‌شود:

برای مربیان و معلمان:

استفاده از روش‌های بازی‌محور و تجربه‌محور در آموزش کودکان.

ایجاد محیط حمایتگر و امن بدون فشار و انتظارات غیرواقعی.

تشویق کودکان به تلاش و مشارکت به جای تنبیه و سرزنش.

برای والدین:

اجتناب از فشار بیش از حد بر کودک برای یادگیری و تکالیف.

فراهم کردن فرصت برای بازی، خلاقیت و تجربه شخصی.

تشویق کودک به اعتماد به نفس و خودباوری.

همکاری با مربیان برای ایجاد ارتباط مثبت بین خانه و مدرسه.

برای پژوهشگران آینده:

بررسی تأثیر سبک‌های تربیتی مختلف بر رشد تحصیلی و اجتماعی کودک.

مطالعات مقایسه‌ای بین محیط‌های آموزشی سخت‌گیرانه و انعطاف‌پذیر.

بررسی اثرات بلندمدت سخت‌گیری آموزشی بر عملکرد تحصیلی و اجتماعی کودکان.

نتیجه گیری

در نهایت، می‌توان گفت که سخت‌گیری آموزشی معلم، اگرچه ممکن است با نیت خیر صورت گیرد، اما می‌تواند پیامدهای منفی قابل توجهی بر سلامت روانی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان داشته باشد. سخت‌گیری آموزشی در دوران پیش‌دبستانی، به رغم نیت‌های خیرخواهانه، می‌تواند پیامدهای بسیار منفی و جبران‌ناپذیری بر رشد و تکامل کودکان داشته باشد. دلزدگی از تحصیل، مدرسه‌هراسی، ضعف اعتماد به نفس، عدم موفقیت تحصیلی، کاهش شادی و نشاط و در نهایت اضطراب تحصیلی و رفتارهای پرخاشگرانه، تنها بخشی از این پیامدها هستند که می‌توانند مسیر زندگی آینده کودک را تحت تأثیر قرار دهند. ضروری است که والدین، مربیان و مسئولین آموزشی، با درک عمیق از ویژگی‌های رشدی کودکان در این سنین، رویکردهای آموزشی مبتنی بر بازی، خلاقیت، شادی و حمایت را جایگزین سخت‌گیری و فشار کنند. بازی، ابزاری کلیدی در یادگیری است و باید به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از برنامه آموزشی کودکان در نظر گرفته شود. هدف اصلی در این دوران، باید پرورش کودکانی شاد، کنجکاو، با اعتماد به نفس و آماده برای ورود به مراحل بعدی زندگی باشد، نه صرفاً انباشت اطلاعات تحمیلی. با تغییر نگرش و اتخاذ رویکردهای صحیح، مبتنی بر شناخت نیازهای رشدی کودک و احترام به شیوه یادگیری او، می‌توانیم نسلی توانمند، خلاق و با سلامت روان پرورش دهیم که قادر به رویارویی با چالش‌های زندگی و دستیابی به موفقیت‌های پایدار باشند. تحقیق حاضر نشان داد که سخت‌گیری آموزشی اثرات منفی قابل توجهی بر رشد روانی، اجتماعی و تحصیلی کودکان پیش‌دبستانی دارد. فشار بیش از حد موجب افزایش مدرسه‌هراسی، ضعف اعتماد به نفس، کاهش پیشرفت تحصیلی، بروز رفتارهای پرخاشگرانه و افزایش اضطراب تحصیلی می‌شود. محیط آموزشی انعطاف‌پذیر، حمایتگر و بازی‌محور می‌تواند اثرات منفی سخت‌گیری را کاهش دهد و به رشد سالم کودک کمک کند.

فهرست منابع

- 1- چنانی، احمد. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر استرس و اضطراب در یادگیری و افت تحصیلی دانش‌آموزان دختر ابتدایی شهرستان اندیمشک. پایان‌نامه، دانشجوی فاطمه میرزاوند، دانشگاه آزاد اسلامی.
- 2- چنانی، احمد. (۱۳۹۹). تأثیر آموزش پیش‌دبستانی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی. پایان‌نامه، دانشجویی سارا برارجه، دانشگاه آزاد اسلامی.
- 3- پورمحمدی، مریم. (۱۳۹۸). روانشناسی تربیتی کودک. تهران: نشر دانشگاهی.
- 4- قاسمی، نسترن. (۱۳۹۶). آموزش پیش‌دبستانی و تأثیر آن بر مهارت‌های اجتماعی. مجله علمی پژوهشی علوم تربیتی، دوره ۴، شماره ۱.
- 5- رحمانی، الهه. (۱۳۹۵). اضطراب تحصیلی و نقش خانواده در تربیت کودک. مجله روانشناسی و تعلیم و تربیت، دوره ۳، شماره ۲.
- 6- سپیده قربان‌زاده، سعیده قربان‌زاده، (1404) بررسی علل و پیامدهای اضطراب تحصیلی در دانش‌آموزان ابتدایی از، مقاله دانشجویی زهرا سلیمانی، سکینه داستار و پریسا عزیزپور فتاحی ، فصلنامه تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش دوره 5 شماره 40.
- 7- مریم سرلک، حسین داوودی سال (1397) بررسی تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر رشد مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول دوره ابتدایی ، مقاله دانشجویی خلیل غفاری
- 8- رادمنش و الهه ظاهری، (1391) راهنمای عملی مقابله با دشواری‌های رفتاری کودکان و نوجوانان:

اضطراب، پرخاشگری، کم‌رویی، دروغ‌گویی، لکنت زبان، دزدی، وسواس، لجبازی و ضعف اعتماد به نفس، تهران، انتشارات رشد .

9- خلیل غفاری و همکاران. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی بر رشد مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول دوره ابتدایی.

10- قهرمان محمودی عالی ، (1381) بررسی تأثیر آموزش قاطعیت بر میزان اضطراب تحصیلی دانش‌آموزان ،مقاله دانشجویی یدالله جنتی ،سید افشین شروفی، محمدعلی حیدری گرجی و هدایت جعفری.

11 - علی اصغر حسینی ، قربان شیروودی شهره (1400) رابطه اشتیاق تحصیلی اشتیاق به مدرسه و احساس تعلق به مدرسه با پیشرفت تحصیلی با واسطه انگیزش پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان پسر ، مقاله دانشجویی، محمدرضا زربخش بحری ،طاهر تیز دست .

12- اسکندری حسین ، دروردی حمید(1394) اقتدار معلم، اضطراب، افسردگی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، مقاله دانشجویی فرزانه بهرامی ،فصلنامه روانشناسی تربیتی، سال یازدهم، شماره سی و پنجم
